

KOZOJEDY, okr. Rakovník, Středočeský kraj

Vrchnostenský dvůr Rychvald

14.–15. století

Význam: Výjimečně zachovalé pozůstatky pozdně středověkého poplužního dvora s provozním zázemím, doklad dobové stavební kultury venkovského prostředí.

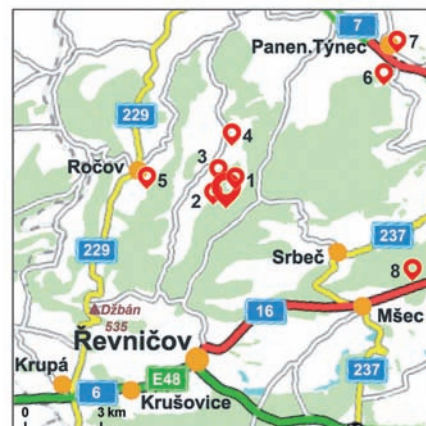
Historie: Od vrcholného středověku se ve venkovském prostředí s nástupem feudalismu začaly objevovat některé nové stavební typy. Emancipující se šlechta a další vrchnost potřebovaly svou moc na venkově opřít o sídla, která by reprezentovala jejich postavení a zároveň plnila řadu nových praktických funkcí. Kromě výstavných *hradů šlo o menší stavby, jako jsou tvrze, které byly s ohledem na dobové potřeby doplňovány hospodářskými areály, tzv. *poplužními dvory. Ty sloužily jako správní centra drobných panství a kromě obhospodařování vlastní vrchnostenské půdy na nich probíhala organizace robotních povin-

ností, výběr naturální a peněžité renty od poddaných a řada dalších činností spojených s životem vsi. U méně majetných vladyků často dvory sloužily jako jediné sídlo, v jiných případech zde sídlil pouze zástupce šlechty a správce statku – šafář.

Dvůr Rychvald nedaleko Dřevíče patří mezi dvory, které nebyly přímou součástí vsi a stály v krajině osamoceně. Tento fakt si lze vysvětlit majetkovými poměry, protože dvůr hypoteticky spojujeme s klášterem klarisek v Panenském Týnci, jejichž hospodaření nemuselo být přímo vázáno na vesnické osídlení. Podobné osamoceně stojící klášterní dvory, především cisterciácké (tzv. grangie), známe například ze západních Čech. Podle svědectví písemných pramenů se zdá, že dvůr Rychvald koncem 14. a počátkem 15. století pro klášter spravovali drobní zemané. Vznikl pa-

↑ Trojdílný dům při severní straně hospodářského dvora (1). Vpravo narušení ohrazení dvora současnou cestou. Foto Z. Kačerová, 2013.

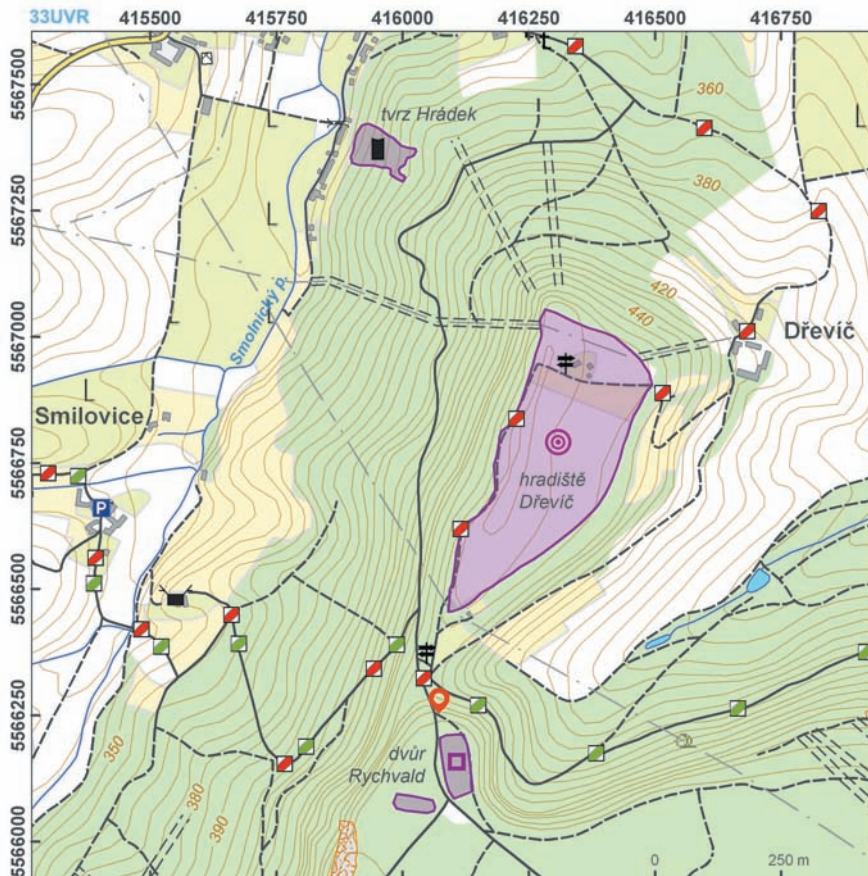
□ Plán lokality podle Kypťáka a kol. 2012; upravil D. Novák podle LLS snímku.

trně v průběhu 14. století, ale nebyl užíván dlouho; dvůr zřejmě nenásilně zanikl během 15. století.

Popis: Lokalita položená na široké ostrožně se skládá z několika částí. Tou nejzřetelnější je samotná mírně lichoběžníková plocha dvora (**A**) o přibližných rozměrech 60 × 50 m, vymezená destrukcí kamenné zdi. Ohradní zeď byla na východní straně vedena po okraji prudkého srázu a v ostatních směrech oddělovala dvůr od plochého terénu ostrožny. Do dvora se vstupovalo severní částí západní strany, kde se nacházejí zbytky brány s dovnitř zataženými rameny, vytvářejícími vstupní koridor. Zástavbu rozeznáváme při severní straně dvora, přičemž jejím jádrem jsou pozůstatky *trojdílného domu (**1**): hluboko zahlobouná *komora ležela na západní straně, uprostřed se nacházela vstupní *sň a obytná část byla situována ve východní části stavby. Tento dům byl z větší části zděný, dosahoval 16 m délky a přiléhá přímo k ohrazení. Tvořil hlavní obytnou stavbu dvora a považujeme jej za sídlo jeho správce. V západním a jižním sousedství domu se nacházejí reliktů dalších budov (**2**), při jejichž stavbě se více uplatnily dřevěné konstrukce a které snad sloužily pro potřeby hospodářského provozu.

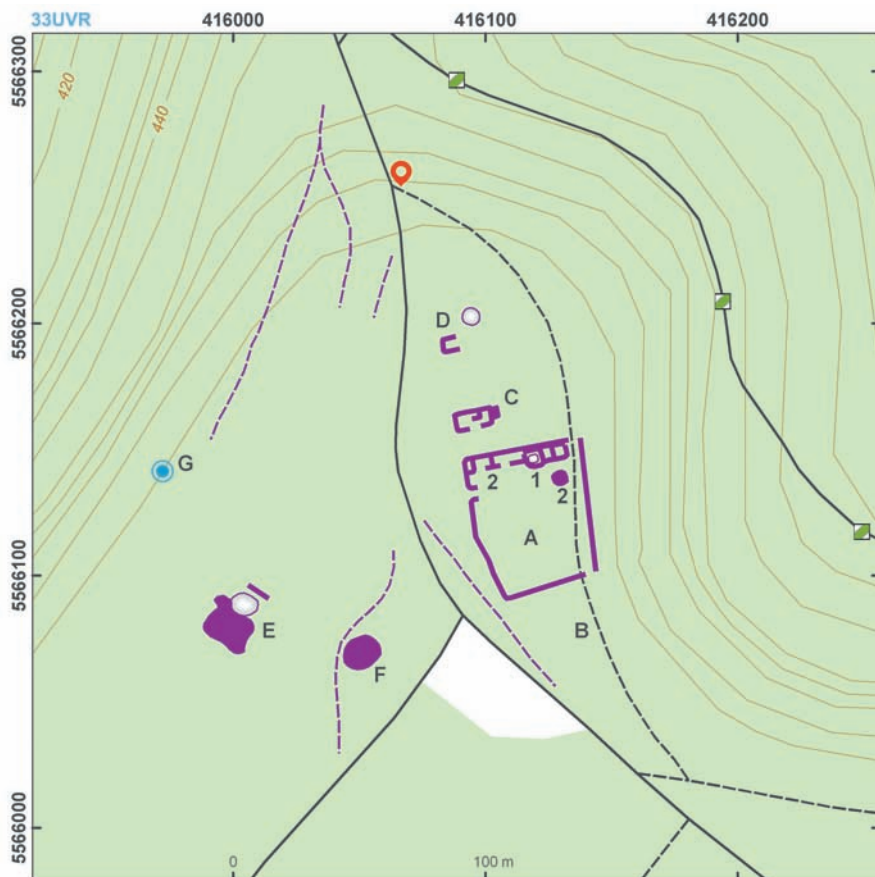
Drtivá většina prostranství dnes nenese stopy po zástavbě, což není překvapivé, jelikož tato plocha byla ve dvorech užívána k manipulaci s povozy, práci s dobyt看, zpracování zemědělských produktů apod. Nelze vyloučit, že zde mohly stávat některé dřevěné stavby, po kterých se v terénním reliéfu nezachovaly stopy. Cesta, která ohrazení dvora narušuje při jeho východním okraji (**B**), je mladší, pochází až z doby po jeho zániku.

Směrem k severu přežívají zbytky dalších tří objektů. První z nich je trojdílný obytný dům (**C**), tentokrát bez zahlobouné komory. Mohl sloužit k ubytování čeledi, najímané k práci na vrchnostenské půdě. O něco severněji stojí reliktů částečně dřevěné a částečně zděné stavby bez zřetelného vnitřního členění, asi hospodářské budovy, poblíž které se nachází hluboká jáma (**D**) – nádrž na vodu (cisterna) nebo také možné hnojiště. Podle orientace staveb, shodné s ohrazením dvora, lze předpokládat, že tyto budo-

vy s dvorem funkčně souvisely, i když bez dalších dokladů to nelze bezvýhradně potvrdit.

Opodál směrem k jihozápadu jsou patrné zbytky třetí, mohutné, snad dokonce patrové zděné stavby o rozměrech 15 × 11 m (**E**), k nimž přiléhá mělce zahlobouný prostor (10 × 8 m). Tento komplex budovy a přihrazeného dvorku či lehčí stavby vysvětlujeme jako skladiště úrody, *špýchar. Ten v jiných případech většinou stával přímo v areálu dvora, nicméně v této situaci byl snad umís-

těn mimo vlastní ohrazení. Mohly tak být odděleny výnosy plynoucí klášteru a výnosy, které si za svou službu ponechával světský správce dvora z řad nižší šlechty. Rozeznat bližší stavební podobu budovy špýcharu se zatím nepodařilo; místy vystupující líce kamenných zdí nevytvářejí zcela jasné tvary, ale pouze asi 2,5 m vysokou nesourodou kupu.

Poslední kupovitý objekt (F), vzdálený 30 m na východ, se dosud nepodařilo interpretovat. Jako vodní zdroj sloužil silný pramen (G) položený těsně pod západním okrajem ostrožny. [dn]

Literatura: Kypta a kol. 2012.

Navigační bod: N 50°14'33.02", E 13°49'22.30" (dvůr Rychvald).

Přístup: Z doporučeného místa parkování na východním okraji obce Smilovice po červené i zelené turistické značce až k rozcestníku „Dřevíč“ a odtud vzhůru po široké lesní cestě k reliktním vrchnostenskému dvoru.

Rizika: Žádná.

Okolí: [1] Kozojedy (RA), hradiště Dřevíč: N 50°14'52.03", E 13°49'35.87" (0,7 km).

[2] Smilovice (RA), tvrz Staré Smilovice: N 50°14'44.97", E 13°48'50.67" (0,7 km).

[3] Kozojedy (RA), tvrz: N 50°15'08.77", E 13°49'16.26" (1,1 km).

[4] Vinařice u Loun (LN), hrad Vinařice: N 50°15'48.57", E 13°49'36.19" (2,4 km).

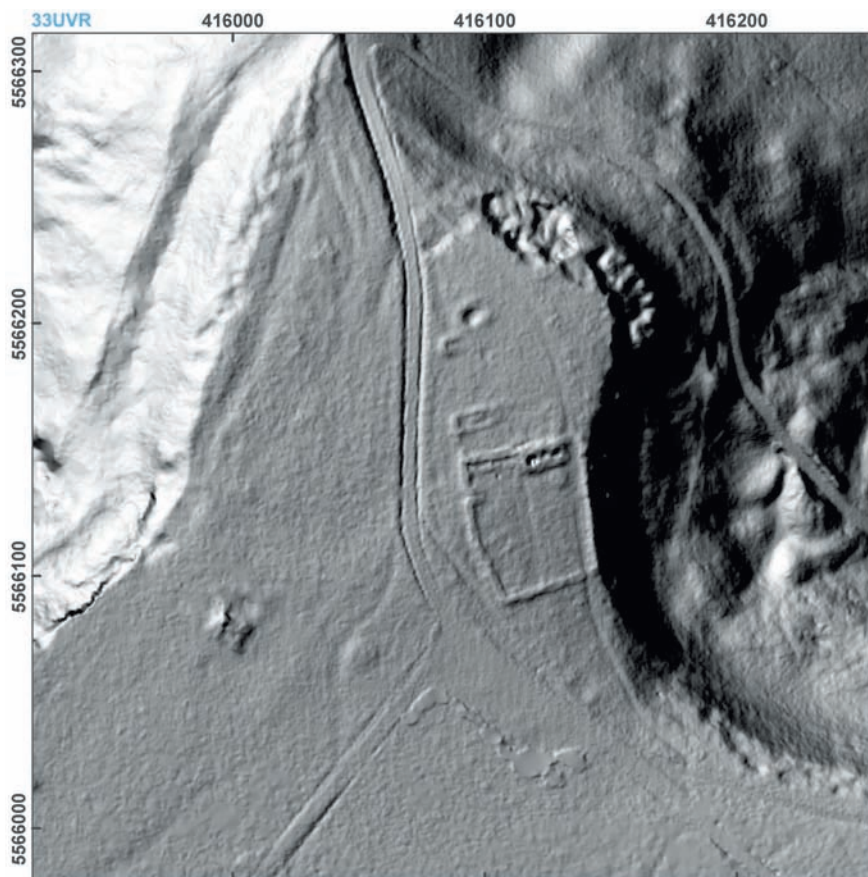
[5] Dolní Ročov (LN), augustiniánský klášter Nanebevzetí Panny Ma-

rie: N 50°14'53.56", E 13°46'44.95"
(3,2 km).

[6] Žerotín u Panenského Týnce (LN),
zřícenina hradu: N 50°17'09.34",
E 13°54'35.39" (7,9 km).

[7] Panenský Týnec (LN), nedostavěný
kostel Panny Marie: N 50°17'46.57",
E 13°55'00.18" (9,0 km).

[8] →Jedomělice (KD), tvrz a zaniklá
středověká ves Ostrov (8,0 km).

↗ LLS snímek (stínovaný model) dvora s okolím.
Data ČÚZK Praha; zpracoval D. Novák, 2014.

→ Pozůstatky patrové zděné stavby (E) západně
od dvora. Foto Z. Kačerová, 2013.

↖ Detail zahloubeného komorového dílu hlavní
obytné stavby dvora. Foto Z. Kačerová, 2013.

Archeologický atlas Čech

Vybrané památky od pravěku do 20. století

Archaeological Atlas of Bohemia

Selected sites from prehistory to the 20th century

Martin Kuna

a kolektiv:

Alžběta Danielisová, Dagmar Dreslerová, Jan Hasil,
Josef Hložek, Michaela Langová, Jan Mařík,
David Novák, Čeněk Číšecký, Zuzana Kačerová,
Eva Čepeláková, Judita Korteová, Dana Křivánková,
Petra Maříková Vlčková, Zdeněk Mazač, Jitka Říhová

Překlad resumé David J. Gaul

Revize překladu Zuzana Maritzová, Petra Maříková Vlčková

Vydal

Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.,

Letenská 4, 118 01 Praha 1

a

Nakladatelství Academia, Středisko společných činností

AV ČR, v. v. i., Vodičkova 40, 110 00 Praha 1,

s podporou programu NAKI Ministerstva kultury ČR

Redakce neperiodických tisků

(Archeologický ústav AV ČR, Praha) Filip Laval

Fotografie na obálce Zuzana Kačerová

Logo AMČR Petr Kincl

Obálka, grafická úprava, sazba a zlom Zdeněk Mazač

Tisk Těšínská tiskárna, a.s.,

Štefánikova 1828/2, 737 01 Český Těšín

Vydání druhé, 2015

Ediční číslo 11779

ISBN 978-80-87365-82-3 (Archeologický ústav AV ČR, Praha)

ISBN 978-80-200-2526-5 (Academia)

Objednávky – Orders – Bestellungen:

Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.,

Letenská 4, 118 01 Praha 1, Česká republika

Fax: +420 257532288, knihovna@arup.cas.cz

Knihu můžete zakoupit v síti knihkupectví Academia,

na www.academiaknihy.cz nebo v knihovně

Archeologického ústavu AV ČR v Praze.